

SANT JOAN DELS BALBS

Resum de la Catalunya Romànica

Situació

Vista exterior de l'església des del sud-est. Hom pot notar, a la capçalera, com encara es conserva una part de l'absis primitiu.
J. M. MELCIÓ

L'església de Sant Joan és l'antiga parroquial del poble de Sant Joan dels Balbs, pertanyent al municipi de la Pinya fins l'any 1970, que passà al de la Vall d'en Bas. Es troba al cantó de ponent del pla de la Pinya.

Mapa: 256M781. Situació: 31TDG528694.

Al quilòmetre 46,5 de la carretera de Girona a Olot per Anglès i Amer, hi ha, a mà esquerra, la carretera de la Pinya. Poc abans d'arribar a aquest poble hi ha l'inici de la carretera asfaltada de la concentració parcel·lària. Després d'haver fet 1,5 km, a mà dreta hom trobarà una pista forestal, la qual mena als Balbs amb 600 m. (ANM)

Història

Tot i que la vila de Balbos figura entre les cessions territorials que els executors testamentaris del comte de Besalú Guifré II atorgaren l'any 958 a l'església de Girona, no és fins l'any 977 que apareix esmentat per primera vegada el temple de Sant Joan.

És en l'escriptura de donacions que el comte bisbe Miró de Besalú expedí en aquesta data a favor de la recentment fundada canònica augustiniana de Santa Maria de Besalú; en el document és mencionat, entre les nombroses cessions que l'esmentat comte bisbe va fer, l'alou que posseïa "... in Basso, in locum qui dicitur Balbs... et cum Ecclesia quae ibi est aedificata in honore Sancti Iohannis, cum decimis et primitiis et oblationibus fidelium...." Cal remarcar que l'escriptura descriu a continuació les afrontacions territorials de l'esmentat alou, i també tots els béns que s'inclouïen dins la demarcació indicada, com és ara les terres cultivades i ermes, els casals, els molins, els boscos i pastures, les vinyes, etc.

Dos anys més tard, el 979, la possessió del lloc de Balbs i de la seva església tornà a ser confirmat al monestir de Santa Maria en l'acta testamentària del mateix Miró Bonfill, el qual, segons expressa l'escriptura, li donà dins el comtat de Besalú el "... loco que dicunt Balbos... cum ipsa ecclesia qui est sita in honore S. Iohannis cum decimis et primitiis et oblacionibus fidelium et cum terris et vineis et cum omnia quod ad ipsa ecclesia vel ad ipsum alodem pertinet". Amb posterioritat, una nova carta de donacions atorgada l'any 1000 pel comte de Besalú, Bernat Tallaferro, a favor de la canònica de Santa Maria, ratifica de bell nou aquestes possessions a aquest monestir, les quals són escripturades en el text de manera similar als documents anteriors, abans esmentats.

D'altra banda, la vila de Balbs —inclosa en l'antic terme de La Pinya— formà part també a partir del segle XI de les possessions dels vescomtes de Bas, els quals hi mantingueren sempre la jurisdicció senyorial, compartida, tanmateix, amb els priors de Santa Maria de Besalú.

Ja al segle XIII hom sap, per mitjà d'un instrument datat l'any 1228, que Eimeric, prior de Santa Maria, féu donació a Maria de Portella i al seu marit Guillem de la cabanya de la Portella, situada a la parròquia de Sant Joan dels Balbs, mitjançant el pagament d'un cens de setze diners, a satisfer anualment el dia de Tots Sants. Al final d'aquesta centúria, i dins la relació d'esglésies que contribuïen amb el delme al sosteniment de les croades, és esmentada els anys 1279 i 1280, l'"ecclesia de Balbis".

En el transcurs del segle XIV són consignades nombroses escriptures fetes per diversos veïns de Sant Joan de Balbs (1322, 1331, 1338, 1362), en què són reconeguts homes propis dels priors de Santa Maria de Besalú. Així mateix, també són abundosos els documents mitjançant els quals els clergues i beneficiats encarregats de regir la parròquia de Sant Joan feien jurament d'obediència i fidelitat als priors de Santa Maria, o, en nom d'ells, als seus procuradors. En aquest sentit sabem que l'any 1327 Ramon de Montrejà, procurador del prior Rostany Gaudisardi, rebé jurament d'obediència i fidelitat de Pere de Casadellà, clergue, pel curat de la parròquia de Sant Joan dels Balbs. D'altra banda, els priors de Santa Maria de Besalú, com a senyors eminents d'aquesta parròquia, tenien la potestat de la provisió de rectors, fet que és testimoni, per exemple, en el nomenament, l'any 1331, per part del mateix prior Rostany Gaudisardi, de Francesc Cerdà, com a nou curat de la parròquia de Sant Joan, a causa de la mort del seu antecessor en el càrrec, Pere de Casadellà.

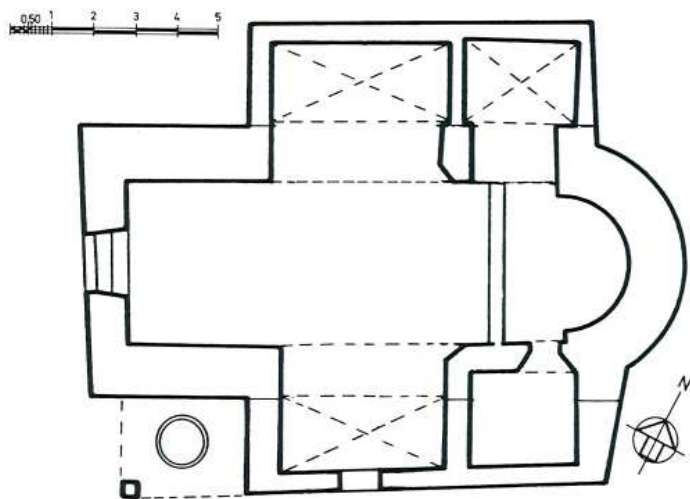
Al final de la catorzena centúria, en els nomenclàtors diocesans del bisbat gironí, figura escripturada l'"Ecclesia parrochialis sancti Iohannis de Balbis". Posteriorment, una notícia documental de l'any 1427, assabenta que Bernat-Joan de Cabrera, dissetè vescomte de Bas i comte d'Osona, atorgà diversos privilegis als habitants de la parròquia de "Sent Johan dels Balps".

Del darrer terç del segle XVI sabem, per una interessant referència instrumental datada el 1578, que el prior de Santa Maria de Besalú, Miquel Tormo, amb el consentiment i voluntat del capítol, creà una "Batllia de Sach" a la parròquia de Balbs, la qual fou establerta a favor de Joan Fontanella, d'Olot.

L'església de Sant Joan dels Balbs perdé la categoria de parròquia al començament del segle XVII (1609) i es convertí des d'aleshores en sufragània de la de Santa Maria de la Pinya, amb la qual figura ja unida en els sinodals de la diòcesi gironina de l'any 1691.

Ja al segle XVIII, concretament l'any 1760, hi ha notícia que Joan d'Oriola, prior de Santa Maria, arrendà els delmes, les primícies, els censos i altres drets que acostumava a rebre en altre temps el priorat de Sant Corneli del Mont dels pobles de Sant Joan dels Balbs i d'altres viles incloses dins el bisbat de Girona. Cal tenir en compte en aquest sentit que la fundació al segle X del priorat de Sant Corneli i Santa Magdalena del Mont fou deguda als monjos de la canònica augustiniana de Besalú, de la qual fou possessió i en depengué fins a la seva desaparició, com a comunitat regular, esdevinguda al segle XVI. (MLIR)

Església

Planta, a escala 1:200, de l'església. Actualment n'és molt modificada l'estructura primitiva, amb una nau, capçada a llevant per un absis semicircular.

J. MARGUÍ-G. ANGLADA

L'antiga església parroquial de Sant Joan dels Balbs és un edifici d'origen romànic, el qual ha sofert diverses modificacions en èpoques posteriors. Originàriament era un edifici d'una sola nau, capçat a llevant per un absis semicircular. La volta de l'interior de la nau és apuntada i l'arc triomfal és de mig punt.

L'aparell amb què ha estat fet l'edifici, que cal identificar amb les formes rurals de l'arquitectura del segle XII, ha estat fet amb carreus de mida regular, ben tallats, tot i que no han estat polits.

Aquest edifici patí a bastament les conseqüències dels terratrèmols del segle XV, per la qual cosa s'hagué de bastir interinament un cobert per a celebrar-hi els cultes litúrgics, fins que, probablement dins la mateixa centúria, es procedí a la seva reedificació. Les obres, efectuades reutilitzant els carreus de l'antiga fàbrica, consistiren bàsicament en la refecció de l'absis respectant-ne la forma semicircular, però amb unes dimensions menors a les que tenia anteriorment. Aquesta particularitat s'observa clarament a l'exterior on és visible encara a la part inferior el parament d'època anterior, fet amb pedres grosses a manera de relleix que sobresurt de la part superior, més tardana, feta amb pedres més petites. Amb posterioritat, segurament en el transcurs de la divuitena centúria, foren adossades unes capelles laterals a la banda septentrional i

meridional de la nau, i també s'hi afegiren la sagristia, al costat sud, i un porxo, sota el qual hom pot veure, al terra, una senzilla pica baptismal llisa. Al frontis, a la façana de ponent, hi ha una porta adovellada, un ull de bou, i un cloquer de paret de dues obertures.

L'església de Sant Joan dels Balbs ha estat restaurada vers els anys setanta, seguint un criteri de preferent recuperació dels elements romànics. (MLIR-ANM)

Forja

La porta de l'església de Sant Joan dels Balbs presenta una decoració molt senzilla. Es tracta d'una porta de dos batents de fusta totalment clavetejats. En aquest cas és la distribució dels claus el que constitueix el motiu de decoració en ferro. A cada batent de la porta els claus han estat disposats formant rectangles (oberts pels costats exteriors que limiten amb el marc) de vint peces cada un d'ells. Aquesta forma rectangular emmarca a la vegada un rombe de dotze claus que conté un altre clau al mig i al mateix temps fa de radi. Aquí la funció del metall, aguantar la fusta, és evident.

En realitat suposem que aquest és un treball de ferro realitzat en època romànica. De fet no disposem de documentació que acrediti el contrari. Però cal tenir en compte que el treball del ferro forjat ha patit poques variacions al llarg dels segles, i que cap tipologia no és exclusiva d'un temps, almenys pel que pertoca als treballs del ferro en aplicació a les portes de fusta. De tota manera hom pot dir que la funció pràctica ha prevalgut per damunt de l'estètica, és a dir, que en l'exemple que ara veiem, el ferro no forma part d'esquemes laboriosos, de rínxols i volutes torçades, freqüents a les portes ferrades. (NPP)

Pica

La pica de Sant Joan dels Balbs es troba a l'exterior de l'església sota un porxo, al costat de migjorn de la nau. És falcada a terra i amb un lleu desequilibri.

És una peça circular i d'extrema senzillesa. Fa 68 cm d'alçada, el diàmetre exterior és de 96 cm i l'interior de 87,5 cm. El peu és de mides molt més reduïdes que la boca. S'alça de terra i s'obre en forma cònica, i en una inflexió de la pedra aquesta s'obre encara més per pujar rectilínia fins prop de la boca; en aquest punt s'eixampla una mica més: uns 2 cm i només per la banda exterior. L'efecte és el d'una banda de 10 cm, ingènument decorativa, sense cap ornamentació.

La pica és treballada en pedra arenosa i té un costat una mica esgratinyat.

Com la majoria de piques baptismals del romànic, la seva forma dona la data genèrica dels voltants del segle XII. No podem donar una data més exacta puix que es tracta d'una peça mancada d'elements decoratius que així ho permetin indicar. En parlar d'aquest segle ens basem en la documentació històrica que cita José Ramón Fernández: "... todas ellas son de tipo redondo, más o menos cilíndrico, y para la mayor parte de su antigüedad no va más allá del s. XII, que es cuando se empezó a bautizar a los niños y se introdujo el bautismo por infusión en substitución del bautismo por inmersión"(*). Això no vol dir que abans no hi poguessin haver piques d'aquestes característiques; en aquest cas ens hem de basar en la datació de l'església romànica que així ens ho fa suposar. (NPP)

Talla

Imatge de la Mare de Déu venerada a l'església i desapareguda l'any 1936.

A. NOGUERA

Abans de l'any 1936 era venerada a l'església de Sant Joan dels Balbs una imatge de la Mare de Déu entronitzada; és una talla policromada d'uns 65 cm d'alçada.

El conjunt del grup escultòric era força malmès; havien desaparegut les mans dretes de la Mare i del Fill.

Maria anava vestida amb un gros vel a manera de toca que li penjava per les espatlles fins a l'altura del pit, amb acabament horitzontal. Duia una túnica d'escot rodó amb un galó amb relleus d'estuc policromats fent cercles amb flors tetrafoliades; una sobretúnica, curta fins a mitja cama i ornada també amb un galó, i un mantell que, després de convergir cap a la cintura, tombava sobre els avantbraços. Els peus sortien de la túnica de dos arremangaments de forma rodona: són amples i punxeguts i descansen sobre un escambell voluminós.

Cal destacar un tret característic, típic d'aquest grup estilístic: la túnica, al capdavant, s'estén exteriorment i divergent, i entre els peus fa un plec cardial.

El Nen, infantívol i desplaçat lleugerament sobre el genoll esquerre de la Mare, mantenia el llibre dels evangelis sobre el seu genoll esquerre, ajudat per la mà de la Mare que alhora sostenia el Fill i el llibre. Portava toga romana i devia beneir amb la mà dreta.

Estilísticament podem incloure aquesta marededéu dintre el tipus garrotxí, les característiques de la qual a grans trets, són: no porta corona (aquesta dels Balbs és posada posteriorment), seu en un escambell, duu dalmàtica, el mantell tomba per sobre els avantbraços, i l'acabament de la túnica ja esmentat.

Iconogràficament l'emparentem amb la Mare de Déu de Sadernes, amb la de Serinyà i amb la del Museu Arqueològic de Girona (núm. 36).

És una imatge proporcionada, serena, de mirada llunyana, frontal i asimètrica. Hom pot datar-la de les acaballes del segle XII. (ANM)

En aquest cas, novament ens trobem davant un exemplar relacionat amb l'època romànica pel que fa a la composició i a la iconografia. Caldrà posar reserves a aquesta classificació tenint en compte els seus trets facials i l'aspecte més aviat popular del conjunt, que fan difícil, com acostuma a succeir, de trobar uns paral·lels immediats. (JCSO)